

Klimat- och näringslivsdepartementet

Uppdrag om översyn av ersättningen för upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Regeringskansliet ger biträdande chefsekonomen Jens Lundgren i uppdrag att, i enlighet med vad som närmare framgår av *bilagan*, biträda Klimat- och näringslivsdepartementet i arbetet med att se över ersättningen för upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad.

Uppdraget gäller från och med den 1 september 2023 till och med den 30 juni 2024.

Kostnaderna för uppdraget ska belasta utgiftsområde 1, Rikets styrelse, uppförda anslaget 4:1 Regeringskansliet m.m., anslagsposten 1 Till Regeringskansliets disposition, budgetram 9 Klimat- och näringslivsdepartementet.

Beslutet har fattats av chefen för Klimat- och näringslivsdepartementet, statsrådet Busch.

Utdragets överensstämmelse med originalet intygas.

Utdrag till

Justitiedepartementet, L1
Finansdepartementet, BA
Arbetsmarknadsdepartementet, JÄM
Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, SPN
Energimarknadsinspektionen
Jens Lundgren

2023-08-22

Klimat- och näringslivsdepartementet

Översyn av ersättningen för upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Sammanfattning

En utredare ska se över regelverket för ersättning vid upplåtelse av ledningsrätt i samband med elnätsutbyggnad. Syftet med utredningen är att undersöka lämpliga ersättningsmodeller som bidrar till en större acceptans för det intrång som en kraftledning medför för fastighetsägaren, för att möjliggöra en snabbare och mer effektiv elnätsutbyggnad.

Behovet av en översyn

Elbehovet i Sverige bedöms till 2045 öka från dagens årsförbrukning om ca 140 TWh till uppemot 300 TWh. För att möta det elbehov som väntas uppstå kommer elnätet att behöva byggas ut. Denna utbyggnad kommer att medföra att fastighetsägares mark behöver tas i anspråk för att nya kraftledningar ska kunna anläggas. Åtkomsten till mark är en fråga som i många fall fördröjer processen, eftersom elnätsföretagen har svårt att komma överens om ledningsdragningen med fastighetsägare. Inte sällan leder beslut om nätkoncession och ledningsrätt till överklaganden, vilket kan leda till att ett projekt fördröjs i flera år eller inte blir av.

En aspekt som ofta lyfts fram när det gäller upplåtelse av markutrymme för kraftledningar är att nivån på den ekonomiska ersättningen som erbjuds för intrånget anses vara för låg. Ägare till jord- och skogsbruksfastigheter anser sig ofta inte få täckning för de långsiktiga ekonomiska förluster som bortfallet i produktiv mark orsakar, och ofta framhålls risken för ett lägre marknadsvärde till följd av intrånget som en anledning. Samtidigt medför en högre ersättning för markintrång ökade kostnader för nätägarna och därmed i slutändan även för nätkunderna.

Som ett led i regeringens arbete att öka acceptansen bland de fastighetsägare som berörs av de nya kraftledningarna som behöver byggas bör dagens modell för den ekonomiska ersättningen för att mark tas i anspråk ses över. Om incitamenten ökar för nätägarna och fastighetsägarna att frivilligt ingå avtal om att upplåta utrymme bör antalet utdragna ledningsrättsärenden och överklaganden kunna minska, vilket medför att tillståndsprocesserna i många ärenden kan förkortas avsevärt.

Bakgrund

Det finns en målkonflikt mellan att använda mark för elnät och för andra ändamål. Större kraftledningar medför större markintrång än mindre, och luftledningar medför större intrång än markkablar. Markkabel kan av drifts- och säkerhetsmässiga skäl endast användas i begränsad utsträckning för högre spänningsnivåer. Alla kraftledningar, även markkablar, förutsätter emellertid en rätt för ledningshavaren att bibehålla och underhålla ledningen över en lång – som huvudregel obestämd – tid.

Rätten att dra fram och bibehålla en kraftledning över en fastighet, inklusive tillhörande underhåll, bestäms vanligtvis genom ledningsrätt eller avtalsservitut. För mindre ledningar förekommer ibland andra typer av frivilliga nyttjanderättsavtal och i vissa fall kan expropriation förekomma. I de flesta fall bestäms ersättningen med utgångspunkt i ersättningsreglerna som gäller för ledningsrätt, oavsett om det är ledningsrättsinstrumentet som används eller inte. De ersättningsregler som gäller vid ledningsrätt blir ofta styrande även vid frivilliga upplåtelser.

Ersättningen vid ledningsrätt bestäms utifrån 13 § ledningsrättslagen (1973:1144), som hänvisar till bestämmelserna i 4 kap. expropriationslagen (1972:719). Ersättning ska enligt 4 kap. 1 § expropriationslagen som huvudregel betalas med ett belopp som motsvarar marknadsvärdet med ett påslag om 25 procent.

Den ersättning som betalas ut enligt nuvarande regelverk uppfattas ofta som otillräcklig för att ge den som upplåter sin mark något egentligt incitament för att gå med på intrånget. Missnöjet kan även öka över tid i och med att ersättningen som regel betalas ut som en engångssumma i samband med att ledningen anläggs. Därefter ersätts bara eventuella ytterligare intrång vid exempelvis löpande underhåll, såsom avverkningar.

Klimatråtsutredningen har i sitt slutbetänkande Rätt för klimatet (SOU 2022:21) föreslagit att regeringen ska tillsätta en särskild utredning för att se över ersättningsbestämmelserna i samband med markupplåtelse till följd av byggnation av kraftledningar. Även Energimarknadsinspektionen, Lantmäteriet och länsstyrelserna, som ytterligare har undersökt frågan inom ramen för ett gemensamt regeringsuppdrag, har i sin rapport Kortare ledtider för elnätsutbyggnad (Ei R2023:09) föreslagit att frågan ska utredas.

Uppdraget

Utredningens syfte är att möjliggöra en mer skyndsam process för nya och uppgraderade kraftledningar genom att öka acceptansen för de intrång som kraftledningarna medför. En mer effektiv tillståndprocess bedöms vara nödvändig för att klara av den dubblerade elanvändning som förväntas i Sverige till 2045.

Utredaren ska

- ta fram en ny modell för beräkning av ersättningen för mark som tas i anspråk för en kraftledning som får byggas med stöd av en nätkoncession, eller tydligt redovisa varför det inte är möjligt eller lämpligt att ändra den nuvarande modellen,
- om en ny modell föreslås, föreslå hur ersättningsreglerna i ledningsrättslagen bör ändras för att införa modellen,
- vid behov lämna nödvändiga författningsförslag, och
- redogöra för ändringarnas konsekvenser för elmarknaden och för berörda aktörer, inklusive kostnader för nätkunderna.

Förslagen bör som utgångspunkt ligga i linje med det nuvarande ersättningssystemets utformning. Utredaren ska också säkerställa att den nya modellen och eventuella författningsförslag inte påverkar ersättningen för andra intrång än kraftledningar som får byggas med stöd av nätkoncession.

Utredaren ska inhämta faktaunderlag och synpunkter från Energimarknadsinspektionen, Lantmäteriet och Affärsverket svenska kraftnät. Utredaren ska också föra en dialog med andra myndigheter som bedöms relevanta för uppdraget samt branschorganisationer och andra organisationer med intresse i frågan, såsom Energiföretagen Sverige, Lantbrukarnas riksförbund och Skogsindustrierna.

Utredaren ska göra en konsekvensanalys på motsvarande sätt som följer av 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Konsekvensanalysen ska påbörjas tidigt i arbetet och genomföras av eller med stöd av personer med dokumenterad kompetens inom området samhällsekonomisk analys. Utredaren ska beakta samhällsekonomiska konsekvenser vid utformningen av förslagen, liksom ekonomiska konsekvenser för enskilda. De ekonomiska konsekvenserna ska redovisas särskilt. Utredaren ska vidare beräkna påverkan på statens inkomster och utgifter. Om utredarens förslag innebär offentligfinansiella kostnader ska förslag till finansiering lämnas, i första hand inom befintliga utgiftsramar.

Uppdraget ska redovisas senast den 28 juni 2024.